

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

VREDE OP AARDE, EENHEID DER MENSEN

Lang voor het *Vrede op Aarde* de herders in Bethlehem volgens Lukas door engelenzang in de oren klonk, was aan het vredesverlangen steeds weer in alle toonaarden uiting gegeven. Bepalen wij ons tot de Westerse wereld in het bijzonder tot de Griekse, dan kunnen wij dit al beluisteren in de werken van een der eerste ons bekende dichters, n.l. in die van Hesiodus, levende in de zevende eeuw vóór Christus geboorte. Hij spreekt over vroegere perioden, beter dan de zijne, waarin rust en welvaart heersten en de oorlogsgod onbekend was, die god „van zuchtenscheppende en brute daden”, verafschuwd al door Homerus. Deze dichter duidt hem aan met tal van verfoeilijke namen, ook al is zijn gedicht, de *Ilias*, vol van het wapengekletter, het krijgsgescheeuw en het moorden van helden voor Troje. En ook hij weet iets van betere toestanden, van geweldloosheid onder legendarische mensen in verre streken. Wij hebben hier dus al te maken met twee projecties: vredesverlangen zag men verwezenlijkt in een verleden met Paradijstoestanden en in sprookjesachtige landen.

In de latere literatuur ontmoeten wij nog twee andere. Ten eerste schiep de fantasie van verschillende denkers utopische (d.w.z. nergens bestaande) staten, waarin vrede heerste, saamhorigheidsgevoel, recht en welvaart en ten tweede kwamen voorstellingen op omtrent een hiernamaals, op verre eilanden of in een hemel, soms Elysium geheten, van eeuwige vrede en gelukzaligheid.

Steeds weer treffen ons in die periode van zeven eeuwen vóór onze jaartelling, waaruit ons schriftelijke gegevens ten dienste staan, verheerlijkingen van de vrede door dichters, denkers en historieschrijvers.

Van de vredestoestand, waarin rechtvaardigheid heerst en rust, waarin het ijzer niet tot zwaarden wordt gesmeed of tot spiesen, maar tot ploegscharen en tot sikkels, waarin de boeren ongestoord kunnen zaaien en oogsten en alle mensen in eendracht leven.

Ja, soms ziet men in die vredesoorden, door de verbeelding van Grieken geschapen, tafelen die aan Jesaja's Messiasrijk doen denken, waar „de wolf met het lam verkeert, een jongske kalveren en jonge leeuwen te-

zamen drijft en runderen met berinnen weiden op dezelfde weide”.

De oorlog wordt vervloekt, de oorlog, waarin de dood de jeugd afsnijdt als een sikkels de jonge aren, waarin de vaders hun zonen begraven en niet, zoals in vredestijd, de zonen hun vaders, waarin men niet 's morgens uit de slaap wordt gewekt door vogelenzang, maar door het schetteren van de krijgstrompet. Vrede was gezondheid, zo hoorde men, oorlog ziekte.

Nodig kon hij zijn, maar dan alleen om bedreigde vrede te handhaven.

Het bleef echter niet bij lyrische ontboezemingen van smachting naar vrede of vervloekingen van de oorlog. Er werd gepeinsd en gediscussieerd over zijn oorzaken en over de schuldvraag. Dreef expansiezucht der staten er toe, hebzucht en machtsbegeerte van enkelingen? Voerden veeleisende, nooit verzadigde luxe, materiële nood, overbevolking tot die bloedige conflicten? Zinneloos en dom scheen het velen, door geweld moeilijkheden tussen staten te vereffenen: door redelijk overleg der partijen of door arbitrage van anderen moesten gewelddadige botsingen voorkomen worden!

De roep om deze vormen van oplossing van conflicten werd steeds luider en bleef ook niet altijd zonder resultaten, evenmin als het peinen over humanisering van oorlogsmethoden en verzachting der gevolgen.

Radikaal pacifisme had echter weinig kansen. De tijden waren niet rijp, de mensen niet willig. Zij, die het propageerden — en die waren er — werden als wereldvreemde dwazen aangezien; hen trof hetzelfde oordeel als een zekere Spartaan trof, toen hij bij gelegenheid van vredesonderhandelingen een bescheiden voorstel deed voor de stichting van

*De redactie en administratie
wenst al de lezers van dit
orgaan een alleszins voor-
spoedig 1962.*

een algemeen-Griekse Bond tot onderlinge bescherming: *de man was aan het raaskallen*; daar waren allen het over eens, zegt ons de betreffende tekst.

De harde werkelijkheid was ook voor de Griekse wereld: schier stationair latente of openlijke oorlogstoestand tussen vele van de talloze miniatuurstaatjes met alle noodlottige gevolgen van dien: mensen doden, verwoesting van gaarden en landerijen, brandstichting, roof, onveiligheid, bestaansonzekerheid, hongersnood en ellende voor velen. Allerlei voorwendsels werden steeds weer ook daar gebruikt en ideologieën in de vorm van schone leuzen misbruikt, om het forceren van een gewelddadige uitbarsting te rechtvaardigen. Het verwondert niet, dat in de meest barbaarse oorlogsperiodes ook de meeste en meest doordringende vredesstemmen werden gehoord; opvallend vaak, maar zeer begrijpelijk, kwamen de klachten over oorlog van de zijde der boeren of waren zij agrarisch van toon en inhoud.

Ook de felste en meest principiële protesten tegen of afwijzingen van de oorlog werden in zulke tijden geformuleerd.

U moet bedenken: tot nu toe sprak ik alleen over vredesverlangen, afschuw van oorlog enz. voorzover deze voor $\pm$ 400 vóór Christus in de Griekse wereld tot uiting kwamen. Verder reikte de blik van verreweg de meesten niet. Verlangd en gesmacht werd naar vrede, eendracht en eenheid binnen de Griekse stamverbanden en binnen hun kleine staatjes, later naar vrede tussen alle Grieken en daar werd ook wel voor geijverd. Maar aan de wereld daarbuiten werd niet gedacht: het idee van eenheid der mensen kwam nog niet op. Daarin kwam verandering. Uiterst summier slechts kan ik binnen dit bestek hiervan een beeld geven.

Door Filippus van Macedonië en zijn zoon Alexander werd een vrij plotseling einde gemaakt aan de volstrekte zelfstandigheid van de talloze Griekse miniatuurstaten (vrij bleven alleen die in het Westen). Door het stichten van een wereldrijk door de laatste gingen zij op in één grote politieke eenheid en deelden daar wel en

Het is maar een vraag...

Als alle abonnees het abonnementsgeld eens per giro (no. 58) zouden voldoen; als dit steeds gebeurde voordat het nieuwe jaar ingaat;

als men steeds duidelijk vermeldt dat het bedrag van f 4,— was bestemd voor abonnement W. v. d. W. 1962;

dan zou u ons hiermede een grote dienst bewijzen.

Mogen wij op uw medewerking rekenen?

wee van mee. Voorlopig, vooral in de eerste tientallen jaren na Alexanders vroege dood, meer wee dan wel.

Onophoudelijke felle oorlogen tussen generaals en vorsten om het bezit van diens rijk of om delen er van teisterden tal van gebieden.

De oorlogsgod domineerde en eiste onnoemelijk veel offers. Uitgeputte bevolkingen zuchtten om vrede in een gebied, dat zich uitstrekte van de Adriatische zee tot over de Indus. De vredesverlangens kregen echter — langzamerhand weliswaar — een ander karakter en werden bij gelegenheid met andere wensen verbonden. Alexander had namelijk niet alleen de Grieken voor de realiteit van een wereldrijk geplaatst, waarin hun staatjes als kleine onderdelen waren opgenomen, maar hem zweefde een ideaal voor ogen, dat voor de meesten van hen tot die tijd toe onaanvaardbaar was geweest, nl. dat van de eenheid van alle mensen in een de toenmalige bekende aarde omvattende kosmopolitische staat. En, wat meer was, hij deed ernstige praktische pogingen, om niet-Grieken en Grieken, ondanks krachtig verzet, met elkaar te versmelten en hun gebieden met elkaar, zoveel hem mogelijk was, vaster te verbinden. Hij ging uit van een vaste overtuiging omtrent de principiële gelijkwaardigheid van alle mensen en verwierp daarom discriminatie van rassen en naties. Zelf het voorbeeld gevend, dwong hij zijn soldaten tot huwelijken met niet-Griekse vrouwen; hij legde alleen het bekwaamheids-kriterium aan bij het toewijzen zelfs van de hoogste militaire en administratieve posten. Hij stimuleerde handel en verkeer, legde verbindingswegen aan om de onderlinge kontakten tussen al zijn onderdanen te bevorderen en aldus zijn rijk tot een waarlijk-kosmopolitische eenheid samen te voegen. Hij hief grenzen op en tolleren en voerde een algemene woorden-eenheid in. Onder hem en zijn opvolgers vervloeiden verschillende religieuze voorstellingen in elkaar en werd langzamerhand het Grieks de algemene, officiële voertaal. Hoe moedig dit alles was en hoe revolutionair in de ogen van de meeste Grieken begripen wij alleen, wanneer wij bedenken, dat zij algemeen nog hun burgergemeenschap de enig mogelijke en beste vorm van politieke eenheid achtten, hun kultuur als dé kultuur bij uitnemendheid beschouwden, een toonbeeld voor alle volken, dat zij zich als Grieken de door de natuur aangewezen heersers waanden over alle niet-Grieken: die waren geboren om hun knecht te zijn. Deze opvattingen werden in de literatuur, in hun

kalender 1962

De kalender 1962 van het Humanistisch Verbond is thans verschenen.

De uitvoering is geheel gelijk aan die van 1961.

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2.50 op postrekening no. 304.960 t.n.v. Het Humanistisch Verbond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1962.

theaters, in redevoeringen steeds meer verkondigd; grote denkers huldigden ze, zoals b.v. Plato en Aristoteles, de laatste de leermeester van de wereldveroveraar, de kosmopolitisch georiënteerde Alexander! De meeste Grieken zagen door zijn daden niet een nieuwe wereld geboren worden, maar hun eigen wereld vergaan.

Niet allen echter. Al vroeger, omstreeks 400, was er onder hen door sommigen een soort van negatief kosmopolitisme gehuldigd in reactie op het particularisme van de Griekse staatjes. Er was al gezegd, dat de hele aarde een vaderland was voor een beschaafd mens, zoals het luchtruim voor de adelaar. „Niet één stad, niet één huis is mijn tehuis, neen, iedere stad en ieder huis ter wereld” had al een denker uitgeroepen.

„Waar ik het goed heb, is mijn vaderland” had al in de Griekse wereld geklonken in ideale, overigens ook al in plat-materiële zin.

Het idee van de principiële gelijkheid van Grieken en niet-Grieken was al gepropageerd en had in beperkte kringen wortel geschoten. Zij kreeg voedsel, toen verschillende denkers, met name de Cynici en de Stoïcijnen in Alexanders rijk het politieke voorbeeld zagen voor hun eigen idealen van een de hele wereld omvattende mensengemeenschap.

Dezulken legden in hun lezingen de nadruk op de eenheid in het Universum, en in nauw verband daarmee op de eenheid der mensen: die waren in principe gelijkwaardig, in zoverre zij allen deel hadden aan de in het Heelal zich manifesterende Wereldgeest of Wereldziel, aan de god, die dat heelal was. Daarom waren naar hun overtuiging man en vrouw, rijke en arme, vrije en slaaf, Griek en niet-Griek in beginsel gelijk; in hun denkbeelden over een ideale gemeenschap werd alle discriminatie van rassen, sexen en standen opgeheven. Zij proklameerden de eenheid der mensen en zagen uit naar een gemeenschap van allen, waarbinnen vrede, recht, eendracht en welvaart heersten.

Dat deze laatste zegeningen verwezenlijkt werden, was ook de eis, die aan goede vorsten werd gesteld. Zij wordt herhaaldelijk in de literatuur vermeld en weerspiegelt zich in betitelingen welke men in ere-inscripties

voor vorsten aantreft: zij worden dan gewaardeerd als weldoeners, als helpers, als vrededorsten, als sootères, d.w.z. als verlossers en heilanden.

Sprekend zijn termen, die wij later ontmoeten in ere-dekreten door dankbare steden aan keizer Augustus gewijd. Hij had na schier een eeuw van meedogenloze burgeroorlogen de grondslag gelegd voor een bijna ononderbroken vredestoestand van meer dan twee eeuwen binnen het Romeinse rijk, dat zich toen uitstreckte van de Atlantische Oceaan tot aan de Eufraat. Het was in het algemeen uit met de eindeloze en talloze moordende conflicten tussen stammen en miniatuurstaatjes. Ongetwijfeld: de eenheid der mensen was ook onder en na Augustus ver te zoeken: scherpe tegenstellingen bleven onverbiddelijk bestaan tussen standen, klassen en rassen, tussen vrijen en slaven. Maar iets was bereikt: het idee van een kosmopolitische staat was verwezenlijkt, vrede heerste, het recht en de welvaart bloeiden weer op na de pas bezworen anarchie en het bedwongen oorlogsgeweld. En de houding tegenover de onderdanen werd onder vele keizers menselijker, de provincies kwamen weer op adem na de mateloze vroegere uitbuiting. Een weerslag van dit alles vinden wij in de genoemde inscripties: „de Voorzienigheid — zo lezen we o.a. — had Augustus gezonden als weldoener en heiland van het mensengeslacht; zijn geboorte was het begin van de vervulling van goede boodschappen; zee en land hadden rust onder zijn bewind, de steden bloeiden door orde, eendracht en welvaart”.

Vroeger al waren profetiën gehoord omtrent de komst van een gouden eeuw en omtrent de geboorte van een kind, waarmee dat gelukkige vredestijdperk zou aanvangen. Nu was de vrede op aarde verschenen. Mede door zijn toedoen konden in de engelenzang de woorden *vrede op aarde* klinken: die zang drukte niet uit de wensen voor en van één stam, één ras of één volk, zij werd gezongen voor de hele toenmalige wereld, zij was een goede boodschap, een evangelie voor alle creaturen, ook in haar weerspiegelde zich de altijd weer gedroomde droom van de eenheid der mensen.

D. LOENEN

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

sympathisanten

Reeds velen gaven zich op als sympathisant.

Was u daar ook al bij? En zo ja, hoe staat het met die relatie van u, die zo sympathiek tegenover het Verbond staat?

Heeft u het hem of haar reeds gevraagd?

Aanmelding: Centraal bureau Hum. Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht. Bijdrage f 10,— per jaar.

De utopieën aller eeuwen zijn de getuigenissen à charge van de maatschappijvormen dierzelfde eeuwen. In de wensbeelden der sociale fantasten — die zo heel fantastisch niet waren — manifesteert zich het onbehagen van de mens onder de vigerende sociale verhoudingen. Aanvankelijk waren die wensdromen altijd verhuuld in religieuze vormen — het messiaans verlangen, het godsrijk op aarde, het hiernamaals. Naarmate men zich de sociale euvelen als zódanig bewust wordt, verdunnen zich de godsdienstige toekomstbeelden en rijst in de geest het beeld van een beter georganiseerde samenleving.

Een bijzonder vroegtijdige, geseculariseerde constructie van zo'n „nieuwe gemeenschap” mogen wij als van Nederlandse oorsprong beschouwen. Ik bedoel het sociale project van de Zeeuw, Pieter Corneliszoon Plockhooy. Wij weten van zijn levensgang vrijwel niets af, des te meer van zijn plannen — en dat wil ik U in 't kort vertellen.

In 1658 was Plockhooy, om welke reden dan ook, in het Engeland van Cromwell. Hij was doopsgezind waarschijnlijk — volgens een bronnenonderzoek van Prof. De Hoop Scheffer — en was vol zorg over de bedilzucht van de orthodoxe predikanten, die hun roomse vijanden naar de kroon begonnen te steken in heerszuchtigheid. In Cromwell zag hij een kans op redding. Verscheidene keren is hij bij de Lord-Protector geweest en in twee brieven heeft hij zijn standpunt uiteengezet. De grote antichrist mocht dan wel verslagen zijn (R.K.), het grote gevaar dreigde nú van de kleine anti-christen, de sectariërs, de ijveraars. Plockhooy zag de mensheid als één geheel, met verschillende opvattingen, maar toch als schepselen Gods. Het enige punt van onverbiddelijke binding moest slechts wezen: de broederschap. Hij stelde Cromwell voor in elke stad één grote algemene vergaderplaats, een „hall” te doen bouwen, waar allen bijeen zouden kunnen komen rondom de Heilige Schrift — maar ieder dan vrijblijvend voor uitleg en begrip. Alle kans op succes verviel echter toen Cromwell op 3 september 1658 stierf. Direct ging Plockhooy over tot de uitgave van zijn brieven. Ook dit had geen gevolg.

Toen ging hij een grote stap verder, véél verder dan zijn tijd. Hij publiceerde zijn kolonisatie-plan: *A way propounded to make the poor in these and other nations happy*. Hij projecteerde een coöperatie.

Alle vormen van leven ten koste van de arbeid van anderen — zonder zelf iets te presenteren — moesten geliquideerd worden. Hij

stelde een vorm van grote huishoudens voor, waarin gelijkheid, samenwerking, vrijheid en discipline zouden heersen. De bijzonderheden — die uiterst curieus zijn — kan ik hier niet opsommen, hetgeen jammer is. Maar wel wil ik aanstippen dat hij alles deed om de sectevorming te doden. Hij brak met de heiligheid van de Zondag, maar schreef een arbeidsdag van 6 uur voor. Hij construeerde een intelligente combinatie van lichamelijke en geestelijke arbeid. Maar hij stond geen gemeenschap van goederen voor. De kinderen wilde hij niet laten onderwijzen in enige menselijke en toevallige vorm van godsdienst, maar alleen in de levens van heiligen. Vooral echter wenste hij ze op te voeden in kennis van natuurkunde, kunsten en talen.

Er kwam natuurlijk niets van terecht. Toen ging hij naar Amsterdam en bewerkte de stadsregering met een plan om met een 25-tal gezinnen naar Nieuw-Nederland te trekken op voorwaarde, dat zij eigenaar werden van de gronden die ze daar zouden bezetten en dat zij in het begin financieel zouden worden gesteund.

Het gelukte. In 1662 vertrokken de pioniers onder leiding van Plockhooy. Er is niet veel bekend en de twee berichten die we bezitten zijn rampzalig. De tweede Engelse oorlog brak uit. De Engelse bevelhebber in Nieuw Amsterdam, Sir Robert Carr, zond een kleine vloot naar de kolonie van Plockhooy. De kolonie werd in puin geslagen en de bewoners her en der verspreid (1664).

Het andere bericht verplaatst ons naar 30 jaar later — 1694. In Pennsylvania, in het dorp Germantown, gesticht en bewoond door doopsgezinden uit Holland en Duitsland, kwam in dat jaar een oude blinde man met zijn vrouw aan. Berooid, gehavend, vermoeid. Terstond namen de doopsgezinden hem op. Het waren de oude Plockhooy en zijn vrouw. Zij verkregen burgerrecht en vrijdom van alle lasten. Aan het einde van de dorpsstraat bouwde men voor hen een huisje. Twee gemeenteleden kregen de opdracht zich speciaal met de zorg voor de oude lieden te belasten. Kort daarna is deze grote plannenmaker overleden en door zijn dorpsgenoten ter aarde besteld.

Omstreeks dezelfde tijd verscheen in Amsterdam een boekje van een zekere Abraham van Akkeren, dat een woordelijk plagiaat bevatte van het plan van Plockhooy. Alleen was de sectorische geest er weer vaardig over geworden. De geheiligde wetten der Schriftuur werden weer de richtsnoer van de gemeenschap enz. enz. enz. P. SPIGT

lezingen voor de radio

- zo. 31 dec. VARA 9.45 uur: Dr. J. P. van Praag: „De Nieuwjaarsbrief van het Humanistisch Verbond”.
- di. 2 jan. AVRO 16.00 uur: Mr. A. Stempels: „Objectief schrijven, een bezigheid met gebreken”.
- zo. 7 jan. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan?”
- zo. 14 jan. VARA 9.45 uur: V. Westhoff: „Mens en natuur”.
- zo. 21 jan. VARA 9.45 uur: Dr. D. H. Prins: „Het zelf doen”.